

Capitolul I

Situația geopolitică și strategică a României (1939-1941).

Opțiuni politico-militare

Motto: „Geopolitica statului trebuie să se regăsească în actele de guvernare ale elitelor politice”

Rudolf Kjellén

I.1. Geopolitica nu oferă răspunsuri?

În cursul uneia dintre numeroasele convorbiri dintre președintele american Ronald Reagan și contele Alexandre de Marenches, desfășurată la Casa Albă în anii '80, oaspetele francez avea să evidențieze, aplecându-se asupra planiglobului, faptul că bătălia dintre marile puteri, la începutul anilor '80, continua să se dea pentru controlul zonelor în care se aflau cele opt elemente chimice strategice¹ indispensabile pe timp de război, ca și pe timp de pace, complexului militaro-industrial și, implicit, asigurării securității naționale. Această întâlnire de nivel înalt și discuțiile purtate reprezintă unul dintre cele mai fascinante exemple de analiză geopolitică a intereselor unor Mari Puteri. Dintr-o asemenea perspectivă, cercetarea întreprinsă de noi asupra poziției geopolitice și strategice a României în ansamblul evoluției relațiilor internaționale din perioada 1941-1945 a urmărit să evidențieze modul în care liderii politico-militari ai țării noastre au înțeles și au valorificat importanța așezării geografice, potențialul uman și de materii prime al României, în raporturile dintre marile puteri.

Care au fost „culisele” spectaculoaselor transformări și înclăștări geopolitice, cum ar fi putut influența România sau chiar a influențat o parte din deciziile centrelor de putere continentale și mondiale și cum au influențat, acestea, evoluția statului român, care au fost șansele și neșansele noastre, rolul actului de la 23 august 1944 în modificarea echilibrului de putere din arena relațiilor internaționale, etc. reprezintă întrebări fundamentale, cărora am încercat să le clarificăm impactul în cartea de față. Nu se poate înțelege ceea ce s-a petrecut în România și în spațiul european în perioada 1941-1945 fără o privire de ansamblu și fără o înțelegere a evenimentelor politico-militare, diplomatice și economice din anii 1939-1941 cu firești recursuri la memoria istoriei deceniului al IV-lea. Răstimpul anilor 1939-1941 și învolburatul deceniu IV, care a premers, prin evenimentele sale politice, militare, economice, diplomatice și sociale, izbucnirea celui de al doilea

¹ Este vorba despre: **germaniu** (folosit în electronica avansată); **titaniu** (în construcția submarinelor de vânătoare, deoarece este un aliaj extrem de rezistent); **magneziu** (la explozivi); **platină** (în domeniul aeronauticii); **mercur** (în sectorul nuclear); **molibden** (pentru producerea oțelurilor); **cobalt** (pentru domeniul nuclear); **columbiu** (pentru aliaje speciale extrem de rare). Se poate adăuga pentru oțeluri: **tungstenul**, **manganul**, **cromul**, toate acestea fiind vitale pentru dezvoltarea complexului militaro-industrial și pentru asigurarea apărării. La începutul anilor '80 fosta Uniune Sovietică controla spațiul în care se aflau opt elemente chimice strategice iar Statele Unite zona în care se aflau patru dintre aceste elemente strategice.

război mondial, s-au bucurat de o bogată literatură². Problema unui studiu geopolitic nu poate fi abordată fără a răspunde la întrebarea: ce este geopolitica?

Într-o lecție publică, ținută în aprilie 1899, profesorul de drept de la Universitatea Upsala (Suedia), Rudolf Kjellén (1864-1922), pronunța pentru prima dată termenul de „geopolitică”, dându-i același înțeles cu „geografia politică”, fundamentată de Friedrich Ratzel³. Conceptul va fi reluat de Kjellén, în 1900, în cartea **Introducere la geografia Suediei**, având aceeași conotație.

În 1916, apare cartea lui Kjellén intitulată **Problemele științifice ale războiului mondial**, în care primul capitol este intitulat *Probleme geopolitice*. Kjellén prezintă aici războiul mondial ca o dezlănțuire de forțe între marile puteri, la nivel planetar, puse în mișcare de instinctul lor de expansiune. În prefața la lucrarea colectivă *Marile puteri înainte și după războiul mondial*, el afirmă: „Am văzut Puteri noi ivindu-se prin selecțiune naturală, în lupte și crescând; am văzut Puteri ofilindu-se și pierind; ele sunt supuse deci, în parte, legilor vieții și pot forma ca atare și obiectul chiar al unor cercetări biologice”⁴.

Rudolf Kjellén considera că Puterile Centrale trebuiau să învingă în primul război mondial, în virtutea „legilor naturii”, victoria Aliaților fiind un accident, iar poporul german aparține unei rase superioare, destinul lui implacabil fiind cucerirea și dominarea lumii occidentale. Apariția, în 1920, a cărții **Bazele unui sistem politic** va conduce la concluzia că geopolitica este una dintre părțile componente ale științei politice, și că ea nu era altceva decât geografia statului ca teritoriu și ca formă de viață. Geopolitica (așezare, forma și teritoriul statului) a fost considerată ca un capitol al științelor politice, iar ulterior Kjellén a ridicat-o la rangul de știință concepută ca unitate politică, formată din cinci componente: *topopolitica*, *morfopolitica* și *fiziopolitica* (analiza așezării, a fizionomiei și configurației statului); *ecopolitica*⁵ (analiza statului ca gospodărie); *demopolitica*⁶ (analiza statului ca neam); *cratopolitica*⁷ (analiza statului ca formă de guvernământ); *sociopolitica*⁸ (analiza statului ca societate).

Analizând structura statelor și, îndeosebi, a marilor puteri din punct de vedere geografic, Kjellén preciza că acestea trebuie analizate ca „«organisme politice», pătrunse de «instinctul de expansiune», unde «selecția naturală» joacă un rol bine definit, iar aceasta este cu atât mai evident atunci «când apar mai multe state mari, ceea ce duce la

² Această literatură se împarte în trei categorii: a) literatura martorilor și a autorilor evenimentelor din perioada 1939-1945; b) literatura perioadei 1945-1947; c) literatura de după 1947.

³ Friedrich Ratzel s-a născut în 1844, la Karlsruhe. Primele studii avea să le urmeze în domeniul zoologiei, la Heidelberg, Jena și Berlin. Își continuă apoi pregătirea la Montpellier, în Franța, timp de un an. Războiul franco-german din 1870-1871 îl obligă să-și întrerupă studiile. Este înregimentat la Baden și ia parte la război împotriva Franței. Rănit, se întoarce la München unde urmează cursuri de geografie și geologie, mai apoi de istorie și de antropologie istorică. Unul dintre profesorii săi este M. Wagner, creator al teoriei migraționiste. În 1876, este numit profesor la Universitatea din München, iar în 1884 la Universitatea din Leipzig.

⁴ A se vedea: Ion Conea, *Geopolitica. O știință nouă*, în **Geopolitica**, Editura Ramuri, Craiova, 1939.

⁵ **Ecopolitica** se subdivide în: a) Emporopolitică - studiul comerțului cu alte state; b) Autarkiopolică - studiul gradului de autarkie a unui stat; c) Economiopolitică - studiul modului de gospodărie sau de organizare economică.

⁶ **Demopolitica** se subdivide, și ea, în: a) Etnopolitică - studiul neamului; b) Plethopolitică - studiul trupului neamului; c) Psychopolitică - studiul firii neamului.

⁷ **Sociopolitica** cuprinde: a) Filopolitica - studiul satisfacției sociale; b) Biopolitica - studiul vieții sociale.

⁸ **Kratopolitica** se compune din: a) Nomopolitica - studiul formei de stat; b) Praxiopolitica - studiul vieții de stat; c) Arhopolitica - studiul despre natura și manifestarea autorității statului.

scăderea acțiunilor statelor mici»⁹. Prin urmare, în concepția lui Kjellén, *geopolitica este geografia statului* sau mai bine zis geopolitica este capitolul de introducere geografică la studiul statului ca formă de viață. Rudolf Kjellén descoperă, din perspectivă geopolitică, diferite caracteristici ale „pozițiilor politice” (ale topoposițiilor) pentru diverse state europene sau continentale. Statele mari, respectiv marile puteri, dobândesc rol de centre geopolitice, în timp ce statele mici au rolul de secunzi sau de intermediari între aceste state (*statul tampon*) și, ca urmare a acestui fapt, se impune și promovarea unui nou tip de politică, așa-numita politică tampon. *Statele tampon* sunt popoarele dunărene și din câmpia ungară la adăpostul cărora s-a născut și s-a menținut monarhia austriacă și habsburgică, iar mai apoi Austria avea să joace rolul de stat tampon în drumul armatelor otomane spre vestul Europei. Subscriem întru totul viziunii lui Kjellén privind importanța strategică deosebită a acestei linii pentru destinul Europei.

Statele și teritoriile tampon se află, în genere, la intersecția marilor câmpuri sau interese ale geopoliticii. Statele mici au destinul statelor tampon, prin aceasta rolul lor geopolitic amplificându-se considerabil. Este și cazul României. Rudolf Kjellén avertiza că transformarea unui stat în „*piciorul de scaun al unei mari puteri*”, respectiv în pivotul unei configurații geopolitice, poate propulsa acel stat într-o situație extrem de periculoasă. Pentru Kjellén, războiul este un câmp experimental al geopoliticii. Războiul modern presupune nu numai înfrângerea dușmanului în interiorul teritoriului său sau exterminarea populației, ci și mobilizarea unor forțe economice, sociale, juridice și culturale, înainte de a se trece la folosirea forței militare. Un stat, în opinia lui Kjellén, poate fi mai întâi izolat și „*străpuns*” geopolitic. Astfel, se poate prăbuși din interior, iar „*cucerirea*” lui se face fără a se trage un foc de pușcă.

După moartea lui Kjellén, în 1922, geopolitica este intens cultivată în Germania, unde se scrie și se discută așa de mult în domeniu, comparativ cu celelalte țări, încât s-a spus, mai apoi, că geopolitica este o știință germană. În perioada apariției acestei științe, la începutul secolului, Germania tocmai pășea ca mare putere pe scena politică internațională, fiind un stat nou, de curând unificat, afirmându-se tot mai mult ca atare și, drept urmare, cu tot mai largi și mai îndreptățite pretenții la un cuvânt de spus în deciziile de interes internațional.

Friedrich Ratzel (1844-1904), unul dintre inspiratorii de marcă ai lui Kjellén în ceea ce privește geopolitica, a devenit membru și, apoi, președinte al mișcării pangermanice, participând la eforturile de făurire a unui stat german puternic. „*Idealul pentru o mare politică, ce revendică puterea mondială - scria Ratzel - constă în combinarea factorilor continentali și maritimi*”¹⁰. În cartea sa **Marea, sursă a puterii popoarelor** (1902), *el a insistat asupra importanței armeei navale pentru politica externă a Germaniei*. Ratzel a fost cel care a folosit datele geografiei în fundamentarea obiectivelor politice ale statului în raport cu alte state. **Antropogeografia** (1877), **Popoare și Spațiu** (1894) constituie

⁹ Gheorghe Buzatu, Emil I. Emandi, V. I. Cucu, *Geopolitica - Conceptul și structura obiectului*, în **Geopolitica**, vol. I, Editura Glasul Bucovinei, Iași, 1994, p. 15.

¹⁰ Paul Buckholtz, **Political Geography**, New York, 1966, p. 25.

primele sale apariții editoriale, în care se ocupă de repartiția raselor în lume, apelând la concepte darwiniene. Interpretarea biologizantă se va menține și în opera sa principală, *Geografia politică*, apărută în 1897. Ideea-pivot a construcției sale teoretice este asemănarea dintre state și organisme, statul fiind subordonat „acelorași influențe, ca tot ceea ce viețuiește”¹¹. În analizele sale, Ratzel a pornit de la premisa că elementul fondator al statului este înrădăcinarea unei comunități într-un anumit areal geografic. „*Trebuie să constatăm - conchidea Ratzel - tendința spre formare de state tot mai mari în tot lungul istoriei omenеști și nu numai în cursul istoriei scrise*”¹².

Friedrich Ratzel formulează șapte principii ale expansiunii statelor: „a) întinderea statelor sporește o dată cu progresul culturii acestora; b) creșterea spațială a statelor este un însoțitor al altor manifestări ale dezvoltării lor, cum sunt ideologia, producția, activitatea comercială, puterea eforturilor de prozelitism; c) statele se extind prin asimilarea sau absorbirea unităților politice având o importanță mai redusă; d) frontiera este un organ situat la periferia statului și prin amplasarea sa materializează creșterea, forța și schimbările teritoriale ale statului; e) extensia spațială a statului se realizează prin absorbția regiunilor importante pentru proiectele sale - litoral maritim, bazine fluviale, teritoriile cele mai bogate; f) primul impuls pentru extinderea teritoriului este dat din afară de prezența unei civilizații inferioare; g) tendința generală de asimilare sau de absorbție a națiunilor mai slabe se autoîntreține prin înglobarea de noi teritorii”¹³. Importanța granițelor unui stat, în opinia lui F. Ratzel, se află în legătură directă cu mărimea și cu importanța statului, cuantificate prin spațiu, poziție, energia centrului, populație, cultură.

Ratzel va promova ideea potrivit căreia marile popoare au nevoie de spațiu iar pe Terra este loc doar pentru un mare stat. În scrierile sale geopolitice, Friedrich Ratzel vorbește despre destinul pe care Germania îl rezervă Belgiei și Serbiei, într-o viitoare lume în care, în concepția lui, națiunile mici vor trebui să se scufunde, să dispară. Forța unei civilizații istorice stă în forța desființării granițelor și cele trei mari caracteristici politico-geografice ale statului sunt: *poziția, spațiul, granițele*. Prin scrierile sale, geopoliticianul Ratzel a contribuit la fundamentarea conceptului de Mitteleuropa. În 1898, apare, la Leipzig, lucrarea intitulată *Germania, Introducere în știința patriei* care reprezintă o monografie antropogeografică și politică, o aplicare a principiilor științei antropogeografice la spațiul etnic și politic german. Mitteleuropa, în sens larg, este reprezentată de Europa Centrală, care se întinde din Alpi până pe toată lungimea Mării Nordului și de la Canalul Mânecii până pe culmile Carpaților, de-a lungul marilor fluvii europene: Rhinul și Dunărea.

Spațiul geografic al acestei Mitteleuropa, cu Deutschland - patria germană drept centru și cea mai importantă forță politico-economico-militară, cuprinde în proporții aproximativ egale toate formele de relief, beneficiind de o aceeași climă, de o faună și o floră unitar distribuite, cu căi de comunicație naturale etc. Germania urma să aibă, în

¹¹ Gunter Hayden, *Critica geopoliticii germane*, București, 1960, p. 75

¹² *Ibidem*.

¹³ Pierre Galois, *Géopolitique*, Paris, 1990, p. 29.

concepția lui Ratzel, două sarcini politico-geografice majore: a) să facă posibilă recunoașterea sa ca „zonă interpusă” între Occidentul anglo-saxon și Orientul slav, prin protejarea granițelor etnice, strângerea neamului german sub același guvernământ, urmând ca încălcarea granițelor etnice să fie resimțită politic ca violare a granițelor statale; b) având în vedere poziția sa geografică, forța germanilor nu stă decât în constituirea puterii central-europene în defavoarea marilor puteri mondiale: Anglia, Rusia și SUA. Karl Haushofer, în prefața la ultima editare a lui Ratzel, din 1941, avea să-l numească „creator de spațiu și de politică națională”.

În *Zeitschrift für Geopolitik* din 1928, cei patru editori de publicație defineau geopolitica drept „teoria dependenței evenimentelor politice de teritoriu”¹⁴. Generalul Karl Haushofer (1869-1946)¹⁵ avea să descopere termenul de geopolitică în timpul primului război mondial citind cartea lui Rudolf Kjellén. În deceniul al III-lea, în jurul său se vor grupa tinerii profesori de istorie și geografie nemulțumiți de înfrângerea Germaniei și de rezultatele Păcii de la Versailles. Geopolitica devine, în 1919, o disciplină de învățământ universitar în Germania, iar în 1924 se extinde în tot sistemul de învățământ, ca o disciplină cu examen obligatoriu, abordându-se trei grupe de probleme: a) spațiul vital; b) frontierele; c) geopolitica oceanică și continentală.

În 1924 se creează Școala Superioară pentru Politică din Berlin, având o catedră condusă de Adolf Grabowski. Grupul format din Karl Haushofer, Erich Obst, Otto Maull și Herman Lautensach a înființat *Zeitschrift für Geopolitik*. Redactorul-șef al publicației a fost Kurt Vowinkel. Adepții lui Karl Haushofer s-au constituit în *Arbeitsgemeinschaft für Geopolitik*. În 1933, catedra de geopolitică de la Școala Superioară de Politică a fost preluată de Albrecht Haushofer, fiul lui Karl Haushofer, în timp ce Adolf Grabowski se va retrage în Elveția. În cursul anului 1939, are loc transformarea catedrei într-un Institut de Geopolitică, având ca director pe Albrecht Haushofer. Geopolitica devenea astfel, în atmosfera politică a epocii, un ghid pentru viața practică și permitea, totodată, să se treacă de la cunoaștere la putere.

Programul lui Karl Haushofer, redactat sintetic, împreună cu Erich Obst, Otto Maull și Herman Lautensach, preciza: „a) geopolitica este învățătura despre rolul determinant al pământului în desfășurarea evenimentelor politice; b) ea se întemeiază pe baza largă a geografiei, în special a geografiei politice; c) particularitățile spațiilor terestre studiate de geografie arată cadrul geopolitic în care trebuie să se desfășoare toate evenimentele politice cu rezultate durabile; d) pornind de la această constatare, geopolitica își propune să furnizeze argumente pentru acțiuni politice și să fie călăuză în viața politică; e) ea devine astfel o învățătură eficientă în stare să conducă politica practică până la punctul necesar de pe un teren solid; f) geopolitica vrea să devină și trebuie să devină conștiință

¹⁴ Richard Henning, *Geopolitik*, Leipzig-Berlin, 1931, p. 9.

¹⁵ Karl Haushofer s-a născut la 27 august 1869, la München, fiul lui Max și Aldehida Haushofer. În 1887, își începe cariera militară și în 1889 primește gradul de ofițer. Se căsătorește în 1906 cu Martha Mayer-Doss, fiica unui jurist și comerciant din Mannheim. Perioada 1908-1910 și-o petrece în Extremul Orient, ca însărcinat oficial al guvernului german. Combatant pe fronturile primului război mondial, participă și la bătăliile de pe valea Trotușului, în 1916. Din 1919, se dedică geopoliticii și carierei universitare (A se vedea: Hans-Adolf Jakobsen, *Karl Haushofer, Leben und Werk*, 1977).

*geografică a statului*¹⁶. Karl Haushofer a considerat tot timpul că umanitatea tinde spre organizări ale „neamurilor” (ale „sângelui”) și spre organizări ale pământului (natural-geografice sau teritoriale). Etno-spiritualitatea și etno-teritorialitatea sunt cele două elemente-cadru de definire a oricărei comunități umane, a celei germane în special, în opinia geopoliticienilor germani. Nu se poate vorbi de identitate în Europa dacă nu te poți defini ca etnie, ca teritoriu și ca spirit.

Ideea care poate unifica prin forța ei mai multe spații de viață este o pan-idee care oferă o imensă perspectivă asupra spațiului. Uniunea Sovietică era pionierul revoluționar al unei idei de economie socialistă, al ideii de putere eurasiatică și pan-asiatică și al unei politici culturale colectiviste iar Statele Unite reprezenta pionierul evoluționist al economiei individualiste și capitaliste, al ideii de putere oceanică, pan-americană și pan-pacifică și al unei politici culturale individualiste. În confruntarea dintre aceste pan-idei victoria uneia sau alteia va da naștere unei Pax Sovietice sau unei Pax Americane. După Haushofer evoluția pan-ideilor către sfârșitul secolului al XX-lea ar putea duce la următoarea configurație: a) *PAN-AMERICA* - o pan-configurație continentală - pacifică a Lumii Noi care ar cuprinde America de Nord și de Sud și Groenlanda; b) *EURAFRICA* - sau o pan-configurație euro-africană - Europa de la nord la sud pe lungimea Vistulei și Prutului la est, fără Finlanda, până în Insulele britanice și Islanda la vest, cu Asia Mică și Peninsula Arabică, întreaga Africă - aflată sub puterea de modelare a unei pan-gândiri germane; c) *PAN-RUSIA* - cu toată partea continentală a Rusiei prelungită până la Vistula și Prut în estul european, cu jumătatea de vest a Siberiei și Mongoliei, fără Mancuria, dar cu Caucazul și Caspică, Podișul Iranian și India - o pan-configurație continentală, controlată de o idee rusă; d) *ZONA DE CO-PROSPERITATE ASIATIC-PACIFICĂ* - cu jumătatea de est a Siberiei (Mancuria) și Extremul Orient asiatic, cu Tibetul și China, Indochina, Coreea, Japonia, Oceania, Malaysia, Australia și Noua Zeelandă, sub egida Japoniei.

Este geopolitica o știință sau o metodă de cercetare? Un răspuns la această întrebare a reflectat nesiguranța și diferențele de opinie existente în rândul geopoliticienilor germani. Karl Haushofer a definit-o, într-un discurs ținut la radio în 1931, mai degrabă un „material de construcție”, decât o știință. Mai apoi, va scrie, în *Zeitschrift für Geopolitik* (nr. 5/1936), că „geopolitica nu este o știință ca atare, ci o metodă de cercetare, o cale spre cunoaștere...”¹⁷. Haushofer opinase că geopolitica nu poate oferi răspunsuri certe decât la „cel mult 25% din cazuri”. Adolf Grabowski a susținut că „geopolitica este o metodă, nu o știință...”. În lucrarea *Elemente de politică*, el va formula „legi politice” care orientează activitatea oricărei mari puteri: a) să stăpânească izvoarele și gurile marilor fluvii; b) să aibă ieșire la mare; c) să-și extindă spațiul din aceeași zonă climaterică; d) să-și extindă spațiul în zone cu altă climă; e) să domine litoralul opus; f) să-și unifice spațiul (inclusiv grupurile etnice de peste hotare); g) să ocupe capete de pod geopolitice și baze avansate de unde să poată invada teritorii străine. Karl Haushofer va reveni asupra conceptului de geopolitică afirmând că ea este un instrument de

¹⁶ Karl Haushofer, *De la géopolitique*, 1985, p. 97 - 101.

¹⁷ *Ibidem*.

înregistrare și de măsurare a repartiției puterii în spațiu, permițând sesizarea forțelor care transformă lumea.

În 1927, Haushofer publică *Grenzen in ihrer geographischen und politischen Bedeutung (Importanța geografică și politică a granițelor)*, o lucrare al cărei scop este acela de a realiza un tablou general al granițelor și de a readepta o conștiință a apărării permanente a granițelor. Mesajul pe care Haushofer a vrut să-l transmită germanilor a fost acela că o geopolitică a apărării sau a securității frontierelor nu trebuie să aibă ca obiectiv numai apărarea frontierelor politice, a granițelor, a granițelor din exterior, ci mai degrabă a granițelor din interior, prin protecția simțului de frontieră printr-o bătălie care se duce cu armele spiritului și cu instrumentele politicului în armată, în economie etc.

Școala franceză va marginaliza obiectul geopoliticii, pe care o socotea plină de patimă și inexactități, adică o știință numai pentru germani și Germania. Geopoliticianul Jacques Ancel considera că geopolitica era tot una cu geografia politică sau că ea trebuia să se întemeieze pe analize și sinteze foarte riguroase, apelând întruna la istorie și întemeind această geopolitică pe studiul precis al mediului. Geograful Albert Demangeon era de părere că geopolitica ar trebui definită ca „*teorie a acțiunii în spațiul politic*”. Camille Valloux și Lucien Febvre admiteau că geopolitica are ca obiect de studiu mai degrabă problemele politice și economice pe care le pun regiunile sau marile individualități naturale ale planetei, și nu atât problemele politice și economice care să privească un singur stat.

Școala britanică și cea nord-americană și-au elaborat un alt mod de a aborda problema raportului dintre factorul geografic și relațiile dintre state (*teoria puterii maritime* - A. T. Mahan; *teoria țării inimă* - H. J. Mackinder; *teoria reliefului țărmurilor* - N. J. Spykman). Englezul Ernst H. Short a propus o viziune globalistă asupra structurii obiectului geopoliticii, susținând că geopolitica are ca obiectiv stabilirea unor tablouri sugestive ale lumii de după război, insistând asupra relațiilor dintre state și scoțând în relief anume considerații de ordin nu numai național și internațional. Referitor la structura și la obiectivele urmărite de geopolitică, amiralul american Alfred Thayer Mahan scria că noul statut științific al geopoliticii constă în fundamentarea acesteia prin geostrategie. Geopolitica urmărește valoarea strategică a poziției geografice a unui stat, care este relativă și care trebuie pusă de acord cu capacitatea sa de a proiecta puterea. „*Trei ar fi directivele - scria Alfred Thayer Mahan - ce trebuie analizate în acest sens: poziția geografică limitrofă pe o întindere însemnată cu Oceanul Planetar; absența unor vecini puternici; o mare capacitate navală și un potențial militar ridicat al forței marine*”¹⁸. În cartea *The Interest of America in Sea Power* (1897), amiralul Mahan considera drept criteriu pentru ierarhizarea puterilor, gradul în care sunt stăpânite mările.

În condițiile în care, la sfârșitul secolului al XIX-lea, zona Pacificului a devenit foarte importantă pentru SUA, are loc o deplasare a intereselor de politică externă americană, succesul depinzând de superioritatea maritimă a SUA și, implicit, de cele două comandamente în caz de război: a) *națiunea trebuie să fie ferită de orice daune grave*

¹⁸ Gheorghe Buzatu, Emil I. Emandi, V. I. Cucu, *Geopolitica...*, vol. I, p. 17.

care pot fi aduse frontierelor sale; b) în acest scop, ea trebuie să posedă o marină capabilă să dispute imperiul mării cu inamicul.

Geograful englez Halford J. Mackinder (1861-1942) aprecia *geostrategia* drept *fundamentul geopoliticii*, precizând că sfera acestui concept nu se identifică cu totalitatea elementelor care intră în componența factorului geografic. Conceptul de realități geografice se referă la componentele care rezultă din selecția, combinarea și, mai ales, din atașarea unor semnificații politice și strategice și instituirea unor raporturi de opoziție între ele. Halford J. Mackinder introduce două elemente noi în componența obiectivului urmărit de geopolitică: alcătuirea unei „*noi configurații geostrategice și geopolitice a planetei*”, realizată în conformitate cu „*criteriul distanței geografice*” (rezultată din folosirea aviației) și în termeni de bipolaritate, precum și crearea unor noțiuni specifice geopolitice (*World Island; Heartland; Pivot Area*).

În ianuarie 1904, Mackinder va susține o comunicare la Societatea Geografică, intitulată *Pivotul geografic al istoriei*, analizând trăsăturile care deosebesc puterile continentale de cele maritime. „Regiunea-pivot” eurasiatică, reprezentată prin toată Siberia și o mare parte din Asia Centrală, era înconjurată de două cercuri: primul cuprindea Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman, China și India; al doilea cerc era format din Marea Britanie, Japonia, Canada, SUA, Africa de Sud și Australia. În opinia lui Mackinder, Puterea care va reuși să-și asigure o bază suficient de puternică pe mări dar și pe continent va provoca o ruptură a echilibrului de putere pe plan mondial. H. J. Mackinder revine, în 1919, asupra concepției sale despre „Regiunea-pivot” (*Eurasia*) a politicii mondiale, simplificând la maximum lectura planisferei și vorbind despre o masă continentală unică, înconjurată de oceanul planetar, pe care o denuțește „Insula Mondială” (ansamblul Europa-Asia-Africa). *Inima acestei mase continentale (HEARTLAND) coincide cu Rusia*. Analizele geopolitice au evidențiat că „zona-pivot” eurasiatică și heartland-ul central-estic european reprezintă trambuline esențiale pentru atingerea dominației asupra continentului. „*Cine conduce Europa de Est stăpânește heartland-ul; cine conduce heartland-ul stăpânește Eurasia și Africa; cine conduce Eurasia și Africa stăpânește lumea*”, sintetiza H. J. Mackinder concepția sa despre geopolitica lumii. Cel de-al doilea război mondial (1939-1945) urmat de perioada „războiului rece” (1945-1990), a relevat pe deplin bătălia care s-a dat și se mai dă pentru dominarea acestui spațiu geografic.

Pentru a se împiedica unificarea politică și economică a masei continentale euro-asiatice, Mackinder propunea crearea unei centuri de state mici, între Austria și Germania, pe de o parte, și Rusia, pe de altă parte. În 1943, revine, în articolul *The Round World and the Winning of the Peace*, asupra conceptului de *Heartland*, propunând înlocuirea lui cu expresiile „regiune-pivot” și „stat-pivot”. Heartland-ul anului 1943 se întindea de la coastele Arctice până la deșerturile Asiei Centrale, iar în vest până la istmul larg care separă Marea Baltică de Marea Neagră. În cadrul acestui Heartland se pot întâlni cea mai vastă câmpie de pe glob și câteva fluvii care străbat această zonă, unele dintre ele vărsându-se în Oceanul Arctic și nefiind accesibile dinspre Ocean, iar altele în mări interioare, cum este Marea Caspică. Această zonă corespundea, în 1943,

cu spațiul URSS, cu o singură excepție: direcția siberiană, respectiv regiunea siberiană, la est de Eensei, pe care o numește „*Lenaland*”, după numele fluviului Lena. Un Heartland cu o suprafață de 10.000.000 km² și o populație de peste 170.000.000 de locuitori. În cursul celui de-al doilea război mondial, Armata Roșie a apărat o frontieră deschisă spre vest având în spate vasta câmpie a Heartland-ului, cu o imensă valoare strategică, întrucât are pe laturi zone inaccesibile (Oceanul Arctic în nord, masivi muntoși în sud).

„*Dacă Uniunea Sovietică – conchidea Mackinder în studiul din 1943 – termină războiul victorioasă, atunci va fi sigur că este cea mai mare putere de uscat, mai mult, va fi puterea care ocupă poziția de apărare cea mai avantajoasă din punct de vedere strategic. Heartland-ul reprezintă cea mai mare fortăreață de pe pământ și pentru prima dată în istorie este ocupat de o forță militară care își este suficientă atât din punct de vedere al cantității, cât și al calității*”¹⁹. Mackinder insistă asupra ideii de creare a comunității nord-atlantice în care SUA reprezintă „arsenalul”, iar Marea Britanie un „aerodrom” avansat.

Nicolas J. Spykman (1893-1945) introduce printre obiectivele urmărite de geopolitică și pe acela de „*securitate de stat*”, în componența căreia distinge trei mari categorii de factori: a) *geografici (mărimea teritoriului, situare geografică)*; b) *economici (resurse agricole, industriale și demografice)*; c) *politici (stabilitate politică, grad de integrare socială etc.)*. Printre cele mai importante obiective urmărite de geopolitică, Spykman relevă pe cele care definesc „*stabilitatea stării de securitate*”: a) *rolul strategico-militar al regiunilor de coastă și localizarea acestora*; b) *responsabilitatea ultimă a fiecărui stat cu privire la propria sa securitate*; c) *importanța primordială pe care o reprezintă pentru fiecare stat balanța mondială a puterii*.

În viziunea lui Christian Daudel, structura obiectului geopoliticii poate fi segmentată în trei părți: a) *actualmente geopolitica realizează o nouă sinteză a istoriei, a spațiului teritorial al resurselor morale și fizice ale unei comunități care se situează astfel în ierarhia puterilor, în locul pe care îl ocupă, sau mai curând în locul asigurat de meritele sale*; b) *geopolitica ia în considerare dimensiunea politică a teritoriilor și a activităților care se desfășoară aici*; c) *geopolitica poate fi definită și ca studiu al relațiilor internaționale în general și al raporturilor diplomatice între state în particular*. Christian Daudel distinge în cadrul obiectului de studiu al geopoliticii mai multe subsisteme, care își propun rolul de a fundamenta științific teoriile geopolitice: *geostrategia* (având ca finalitate securitatea și apărarea); *geosofia* (știința de a gândi spațiul); *geopraxis* (haosul și echilibrul sistemelor politice dispuse în spațiu); *geoștiința* (cunoașterea geospațială: instrument de cercetare, reprezentare și explicare).

Michel Foucher scria că „*geopolitica este o metodă globală de analiză a unor situații socio-politice concrete privite după modul în care sunt localizate și după reprezentările obișnuite care le descriu*”²⁰, precum și faptul că geopolitica are în vedere „*determinarea coordonatelor geografice ale unei situații și ale unui proces socio-politic, precum și*

¹⁹ Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, **Geopolitica**, București, 2001, p. 53.

²⁰ Michel Foucher, **Fronts et frontières: un tour du monde géopolitique**, Paris, 1988, p. 56.

*decriptajul discursurilor și imaginilor cartografice care le însoțesc*²¹. Peter J. Taylor vede în geopolitică disciplina care trebuie să studieze rivalitatea dintre două mari puteri în sensul exercitării dominației statelor puternice asupra statelor slabe de la periferie.

Accelerarea progresului tehnic, formele de distribuție a cunoașterii și deplasarea forțelor politectonice mondiale determină în plan geopolitic o permanentă reevaluare a factorilor geografici (resurse, poziție geografică) pentru a evita unele repercusiuni pe plan militar. Geopolitica primește astfel un nou sens, acela de a desemna locul și rolul pe care controlul anumitor zone geografice îl are în constituirea balanțelor de putere (regionale sau globale). P. O'Sullivan propune, în sensul acesta, termenul de „*geopolitică alternativă*”, în care amenințarea să apară mai puțin actuală, iar războiul și mai puțin sigur. Privitor la geopolitică, Pierre Gallois considera că aceasta se ocupă cu studiul raporturilor dintre conduita unei politici de putere pe plan mondial și cadrul geografic în care se exercită.

Știință sau o metodă de cercetare? Ediția din 1987 a **Penquin Concise Columbia Encyclopedia** (326 p.) nu-i recunoaște decât calitatea de metodă, „*de analiză politică, evidențiind importanța factorilor geografici (fruntarii naționale și accesul la căile maritime) în determinarea intereselor naționale și a relațiilor internaționale*”. **Hachette. Le Dictionnaire de notre temps** (Paris, 1988, p. 649) recunoaște geopoliticii doar rostul de „*studiu al influenței factorilor geografici asupra politicii internaționale*”. În **Dicționarul enciclopedic român** (vol. II, București, 1964, p. 534), geopolitica era considerată ca fiind o „*teorie antiștiințifică și reacționară care denaturează datele geografiei economice, politice și fizice, încercând să justifice politica de agresiune, care fundamentează, cu ajutorul ei, politica pactelor expansioniste și anticomunismul*”.

Noua Enciclopedie Britanică (1993) consemnează că geopolitica este *analiza influențelor geografice asupra relațiilor de putere în politica internațională*, analiză care vizează, între altele, controlul exercitat asupra unor zone ale globului importante din punct de vedere strategic. **Encyclopedia Blackwell** apreciază că, deși geopolitica examinează comportamentul statelor în funcție de trăsături geografice (teritoriul, climatul, resursele, localizarea în spațiu), ca și în funcție de activități umane (populație, economie, structuri politice, cultură) *esențialul rezidă în studiul configurației relațiilor internaționale în care se inserează un stat*²².

Henry Kissinger aprecia că geopolitica se referă la analiza „echilibrului de putere” și la controlul exercitat de marile puteri asupra anumitor zone geografice. Datorită gravelor interferări ale școlii lui Haushofer cu politica promovată de cel de-al III-lea

²¹ *Ibidem*.

²² Lucrări care definesc geopolitica prin prisma relațiilor internaționale: 1) studiul relației dintre politica internațională de putere și caracteristicile corespondente ale geografiei (Saul Cohen, **Geography and Politics in a World Divided**, 1963); 2) interpretarea politică a unei realități geografice globale (Collin S. Gray, **The Geopolitics of the Nuclear Era**, 1977); 3) relația dintre practica unei politici de putere și mediul geografic (Desmond Ball, **Modern Technology and Geopolitics**, 1983); 4) geopolitica este reprezentarea cartografică a relațiilor între principalele puteri care se confruntă (Robert E. Harkavy, **Great Power Competition for Overseas Bases**, 1983); 5) studiul relațiilor care există între conduita unei politici de putere pe plan internațional și cadrul geografic în care se exercită (Pierre Gallois, **Géopolitique**, 1990) sau definirea lui William Fox pentru uzul organizației NATO, care, pe scurt, se referă la „**aplicarea geografiei la afacerile mondiale**” (Colocviul NATO, 1983).

Reich, imediat după război, în Europa, geopolitica a căpătat un „low profile”. Abia la mijlocul anilor '70 are loc o reabilitare, în spațiul public, a geopoliticii, în contextul unui moment de afirmare a unei Realpolitik americane, Henry Kissinger denunță „comportamentul geopolitic” al Uniunii Sovietice, în lupta care va avea loc pentru sfere de influență în Lumea a Treia. Colin S. Gray publică, în 1977, lucrarea **The Geopolitics of the Nuclear Era**. Lucrarea apărută în Statele Unite ale Americii, a fost considerată un îndreptar al politicii externe americane. Apariția ei a fost un eveniment, semnificativ, în condițiile în care americanii foloseau geopolitica doar în mediile militare, după mijlocul anilor '70 ea urmând să pătrundă masiv în universități și în mediile civile.

În Europa, în 1979, H. A. Jacobsen publică, la Bonn, în două volume, o selecție de texte din lucrările generalului Haushofer. La Paris, în 1982, se creează un institut și o revistă de geopolitică. G. Chaliaud și J. P. Rageau editează, începând cu 1981, un atlas geopolitic și geostrategic. În 1983, NATO organizează prima conferință postbelică asupra geopoliticii. După 1985 geopolitica se (re)instalează în cancelariile occidentale, iar după 1989 revine în discuțiile publice și în țările din fostul spațiu sovietic. Haushofer afirma cu privire la noua știință că „ideologia geopoliticii este precum un cristal ce se poate privi pe cel puțin două fețe”²³, fiind „imposibil de separat politica pură, o adevărată artă, de ideologia artistului ce realizează această artă”²⁴. În opinia geopoliticianului german adevărurile obiective „nu prea există în geopolitică”²⁵. **Putem aprecia că, în general, nu s-a ajuns până acum la o concepție unitară asupra geopoliticii, urmând a se tranșa controversa dacă aceasta reprezintă o metodă, un instrument de investigație sau o știință.**

I.2. Școala geopolitică românească

În ceea ce privește școala geopolitică românească putem spune că ea s-a cristalizat în ajunul și la începutul conflagrației mondiale, fiind reprezentată de personalități precum Ioan Conea, Anton Golopenția, Simion Mehedinți, N. Al. Rădulescu, M. Popa-Vereș, Mihai O. David, Vintilă Mihăilescu. Editarea unei reviste (*Geopolitica și Geoistoria - Revista română pentru sud-estul european*), cu începere din 1941, sub egida Societății Române de Statistică a însemnat, pentru Europa est-centrală, un moment științific deosebit în care identitatea culturală neo-latină trebuia marcată, dar și remarcată de alte foruri internaționale.

Simion Mehedinți avea să se afirme ca unul dintre cei mai importanți geopoliticieni români. În viziunea sa condiția geopolitică a unui popor este reprezentată de două dinamisme: al geografiei și al etnografiei. La „dinamica spațiilor” trebuie să articulăm „dinamica popoarelor” pentru a căpăta o bună înțelegere a unei configurații istorice. Istoria este o continuă schimbare de configurații sub acțiunea compusă a mișcărilor spațiale și etnografice. Aceste mișcări spațiale și etnografice alcătuiesc o configurație geopolitică ce prezintă o serie de repere fixe, atât geografice, cât și etnografice.

²³ Ionel Nicu Sava, **Școala Geopolitică Germană**, Editura Info-Team, București, 1997, p. 139.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

Relațiile dintre aceste repere fixe se schimbă dimpreună cu poziția și semnificația fiecărui reper la un moment dat. Munții Carpați, Dunărea și Marea Neagră reprezintă reperele fixe și cruciale pentru existența colectivă a poporului român. Pierderea unuia dintre aceste repere expune România la mari primejdii.

În 1914, în studiul *Chestia orientală, din punct de vedere geografic și etnografic*, Simion Mehedinți afirma că chestia orientală se leagă nu numai de strâmtoarele dintre Marea Egee și Marea Neagră, ci și de istmul dintre Marea Neagră și Baltică, adică se întinde peste toată fațada continentală a Europei Răsăritene. Condiția geopolitică a statului român trebuie examinată în cercul ei interior, care este definit de cele patru repere: istmul ponto-baltic, strâmtoarele, Dunărea și Carpații. Aceste repere se integrează într-un ansamblu de cercuri exterioare, numai parțial concentrice, care închid în ele mișcarea unor spații mai largi. În condițiile în care la frontierele românești apăruse o „lume nouă”, care „presa” prin creșterea sa demografică de 12 000 000 de locuitori în fiecare deceniu și care amenința să se rostogolească peste geografia românească, elementul românesc era chemat a face front spre stepa asiatică dintre Prut, Baltica și Urali în fața tendinței nivelatoare a statului moscovit. Chestia orientală se întindea astfel de la Constantinopol până la Königsberg.

Profesorul Ioan Conea (1902-1974) a fost personalitatea cea mai remarcabilă a geopoliticii românești. El considera geopolitica o știință în devenire („știință a zilei”), care își propunea drept obiect de studiu „mediul politic planetar”, adică „jocul politic dintre state” (știința relațiilor dintre state sau „a presiunilor dintre state”). Geopolitica se delimitează de geografia politico-militară, prin caracterul ei dinamic. Factorii geografici rămân constanți, cei geopolitici sunt variabili. „*Poziția geografică* – observa Ioan Conea - rămâne mereu aceeași, poziția geopolitică e tot mereu alta. Fața politică a pământului este o uriașă tablă de șah, pe care jucătorii mută mereu piesele, dând acestora mereu alte poziții și funcții”²⁶.

Mediul politic planetar trebuie urmărit și definit pe temeuri geografice: „geografia condiționează, explică și caracterizează acest mediu”, iar geopolitica reprezintă „expresia politică a unui ansamblu de elemente geografice care converg în ea”. Ioan Conea o vede ca pe o „știință a atmosferei sau a stării politice planetare”, în virtutea căreia „interdependențele politice și economice mondiale rezultă din integrare” și fac obiectul geopoliticii. Una dintre tezele fundamentale ale lui Ioan Conea este aceea a destinului Carpaților în viața și devenirea poporului român. Argumentele sale în favoarea acestei idei se încheagă într-un studiu apărut în 1941 cu titlul: *Destinul istoric al Carpaților*²⁷. Munții Carpați reprezintă coloana vertebrală a pământului și poporului românesc, în viziunea lui Ioan Conea.

N. Al. Rădulescu avea să contribuie prin studiile sale la evoluția școlii geopolitice românești, fiind unul dintre acei excelenți teoreticieni chemați să apere hotarele

²⁶ Ion Conea, **O poziție geopolitică**, București, 1944, p. 37.

²⁷ Apărut în revista **Rânduială** și publicat în colecția cu același nume, Editura Neam și Țară, București, 1941; materialul a fost retipărit în lucrarea sa din 1944, **Geografie și istorie românească**, Colecția Luceafărul (p. 83-110). A se vedea pentru acest subiect și studiul publicat în această culegere, intitulat **Spațiul geografic românesc**, p. 7-25, precum și articolul *Carpații hotar natural?* din **Geopolitica și Geoistoria**, nr. II, 1942, p. 62 și urm.

României în fața Europei. Geopoliticianul român a fost preocupat de ideea hotarului românesc dunărean. În 1929, semnează un studiu cu titlul *Între Dunăre și Mare*²⁸. În 1940, va publica lucrarea *Considerații geopolitice asupra rețelei hidrografice a României*, iar în 1941 *Hotarul românesc dunărean*. Geograful N. Al. Rădulescu formulează teza legată de alternanța geopolitică a marilor fluvii care se transformă, în funcție de ritmul istoriei, fie în axe, fie în granițe pentru formațiunile politice respective. Un exemplu în acest sens este Dunărea, axă pentru lumea tracă, margine a imperiilor roman, bizantin și otoman, care, deși au depășit-o, nu au reușit să stăpânească trainic regiunile din nordul ei. N. Al. Rădulescu avea să emită una dintre cele mai riguroase legi ale geopoliticii: *statele sunt variabile ca formă, aspect și organizare; factorul de permanență este numai poporul pe trunchiul căruia se clădește statul*. Fluviul Dunărea capătă în opinia lui N. Al. Rădulescu un întreit rol: a) *rolul de drum*; b) *rolul de hotar*; c) *element de polarizare politică a statului românesc*. „*Libera navigație la gurile Dunării nu poate fi asigurată decât de o Românie puternică, stăpână pe tot teritoriul locuit de neamul românesc*”²⁹, scria marele geograf român.

În *Probleme românești dunărene*³⁰, avea să scrie: „*Navigația pe Dunăre s-a putut face în deplină libertate numai în perioadele în care rușii au fost îndepărtați de la gurile Dunării; principiul acesta este cu atât mai mult valabil și în viitor*”. Există o conexiune între dimensiunea statului român și statutul european al Dunării, de unde rezultă: 1. *Securitatea navigației pe fluviu poate fi amenințată de existența în bazinul mijlociu a unor state interesate să rupă legătura între statul care stăpânește bazinul superior și cel care stă de pază la gurile Dunării*; 2. *Europa are nevoie la gurile Dunării de un stat românesc puternic, întreg, având un țarm la Marea Neagră suficient de întins încât să devină apt pentru paza gurilor Dunării*.

Prin adevărurile studiilor sale de geopolitică, Gheorghe I. Brătianu este copleșitor și atât de actual. În anii 1941-1942, va ține cursul intitulat *Chestiunea Mării Negre* la Universitatea București³¹. La 15 decembrie 1941, în lecția de deschidere a cursului despre istoria Mării Negre, Gheorghe I. Brătianu vorbea despre „*spațiul de securitate*” al României, un termen geopolitic pe care îl va defini ulterior drept spațiul care „*cuprinde acele regiuni și puncte fără de care o națiune nu poate îndeplini nici misiunea ei istorică, nici posibilitățile care alcătuiesc destinul său*”³². El va face o distincție între spațiul de

²⁸ În *Analele Dobrogei*, an X, fasc. 1-12, Cernăuți, 1929, p. 262-267.

²⁹ N. Rădulescu, *Hotarul ...*, p. 290.

³⁰ Extras din *Lucrările Institutului de Geografie al Universității Regele Ferdinand I din Cluj și Timișoara*, vol. VII, 1942, p. 1-29. Există o viguroasă tradiție în cultura română a analizelor consacrate *Chestiunii Dunării* (C. I. Brăcoianu, Gr. Antipa, E. P. Botez, C. Diamandi, T. Gâlcă, I. Stoenescu-Dunăre, S. Mehedinți, N. Iorga ș.a.).

³¹ Gheorghe I. Brătianu, *Chestiunea Mării Negre*, curs, 1941-1942, Universitatea București, Facultatea de Filosofie și Litere, editor Ioan Vernescu. Chestiunile geopolitice atacate în acest curs au mai fost abordate de istoric și cu alte prilejuri. A se vedea: *Spațiul etnic, spațiul vital, spațiul de securitate*, în *Analele Academiei de Științe Morale și Politice*, vol. II, 1942, sau *Originile și formarea unității românești. Prelegeri ținute la Școala Superioară de Război*, București, 1942. Despre prelegerile de geopolitică ținute la Școala Superioară de Război a se vedea locotenent-colonel dr. Petre Otu, *Studiul geopoliticii la Școala Superioară de Război*, în *Revista de Istorie Militară* (în continuare RIM), nr. 6 (34)/1995, p. 22-24.

³² Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1988, p. 107.

securitate, spațiul etnic și spațiul vital. Spațiul etnic era „spațiul locuit de același popor, în sensul de națiune”, iar *spațiul vital* era un „raport de forțe”, „spațiul peste care se întinde la un moment dat expansiunea unei forțe”³³. Spațiul de securitate putea să coincidă cu spațiul etnic-de unde rezultă o „poziție tare”-, putea, însă, să-l și depășească. Afirmarea spațiului de securitate nu înseamnă voința și dorința de-a acapara un „spațiu vital”, deci nu este expresia unei forțe în expansiune. Gheorghe I. Brătianu identifica două „poziții cheie”, respectiv poziții geopolitice decisive pe care România trebuia să le includă obligatoriu în calculele ei strategice: „1. Intrarea Bosforului și, în general, sistemul strâmtorilor care duce navigația dincolo de această mare închisă; și 2. Crimeea, care, prin porturile ei naturale, prin cetățile ei din timpurile cele mai vechi, prin bastionul maritim înaintat pe care-l reprezintă în Marea Neagră este evident o poziție stăpânitoare peste tot complexul maritim de aci. Cine are Crimeea poate stăpâni Marea Neagră. Cine n-o are n-o stăpânește. Este evident că această problemă se leagă de chestiunile noastre, pentru că, în definitiv, ce sunt strâmtorile altceva decât prelungirea gurilor Dunării”³⁴. Tot el adăuga că „noțiunea spațiului de securitate presupune că noi nu putem rămâne indiferenți față de ce se petrece în aceste două poziții cheie ale unei mări atât de strâns legate de existența noastră”³⁵. **Istoria veacurilor al XIX-lea și al XX-lea era sintetizată de Gheorghe I. Brătianu ca fiind o luptă pentru Marea Neagră între Rusia și Europa.**

Anton Golopenția atribuia termenului de geopolitică cel puțin trei semnificații: teorie și cercetare a condițiilor geografice ale statului; informație politică externă; mit politic, obiectiv specific politicii de justificare și revendicare a Germaniei. Geopolitica este considerată, înainte de toate, „informativă”, și nu analiză teoretică, ci „cercetare”. Golopenția precizează că „obiectul ei de studiu îl constituie potențialul statelor”. Cercetarea geopolitică ar trebui să fie „continuă”, presupunând permanent perfecționarea teoriei, unde criteriul de selectare a faptelor trebuie să-l constituie rolul jucat în mediul politic de statul respectiv.

M. Popa Vereș considera că, pentru România, obiectul geopoliticii este condiționat de structura spațiului geografic, precum și de fenomenele sociale și economice care sunt orientate, la rândul lor, de idealuri politice și nevoile istorice ale statului, ca expresie a comunității și suveranității naționale. Având în vedere faptul că România nu are de revendicat teritorii și nefiind în firea poporului român simțul unei expansiuni teritoriale, M. Popa Vereș consideră că statul român nu are nevoie de o geopolitică

³³ *Ibidem*, p. 106-107.

³⁴ *Ibidem*, p. 108-109.

³⁵ *Ibidem*. Gh. I. Brătianu creionează și soluțiile mai vechi ale acestei chestiuni având în vedere și interesele românești în zonă: „Conferința de la Lausanne din 1923 stabilise un regim al strâmtorilor, regim care dezarma strâmtorile și asigura negoțul în Marea Neagră. Iată prin urmare cum se rezolva problema ținându-se seama de interesele riveranilor. Conferința de la Montreux a modificat acest regim în 1936. Era încă un semn de modificare a echilibrului european. De asemenea, Congresul de la Paris din 1856 desființase bazele navale rusești, distrusese Sevastopolul, interzisese Rusiei întreținerea unei flote de război în Marea Neagră. Iată cum se garanta spațiul de securitate, care în acea vreme nu era numai al nostru, ci era, cum e și astăzi, al Europei”.

militantă, ci ar trebui studiată și dezvoltată „geopolitica internă”. Obiectivul acestei „geopolitici interne” trebuie îndreptat spre realitățile mediului geografic al țării.

I.3. Considerațiuni geopolitice asupra României

Poziția geografică a unui stat reprezintă suma condițiilor favorabile pentru consolidarea temelii proprii, naționale, pentru afirmarea țării respective în relațiile cu comunitatea regională geografică din care face parte. La contactul dintre spațiul alpin și solul rigid care stă în temelia uriașei câmpii est-europene, lanțul munților Carpați, revărsat peste marginea acesteia, s-a succit în loc, desenând marele S al arcului Carpato-balcanic. Ciocnirea dintre cele două lumii deosebite a dat naștere la nesfârșite forme și efecte: de o parte, lumea reliefului alpin variat, denivelat și compartimentat, de altă parte lumea formelor netede, joase și întinse pe orizonturi nesfârșite din Răsăritul continentului nostru. Edificiul carpatic românesc-amfiteatru dispus concentric în jurul cetății transilvane-impune apelor, vegetației, populației și bunurilor trei direcții de circulație și de răspândire radiară: spre Vest către Europa Centrală; spre Sud către lumea balcanică și Mediterana estică; spre Răsărit către întinsele orizonturi ale Europei continentale.

Teritoriul României se găsește chiar la mijlocul zonei temperate iar paralela 45° trece prin sudul țării (sudul Deltei Dunării, până la nord de municipiile Ploiești și Târgu Jiu și prin comuna Ciclova Română din județul Caraș-Severin). Ea se găsește, deci, în mijlocul zonei celei mai favorabile dezvoltării social-umane. Distanțele aproape egale (2.700-2.800 km) față de Oceanul Atlantic, de Oceanul Înghețat și de Munții Ural constituie un indicator al egalei influențe fizico-geografice, pe care acestea o exercită asupra României, în timp ce Marea Mediterană, aflată la numai 1.050 km, îi nuanțează clima într-o măsură restrânsă. România se desfășoară teritorial ca entitate politică-europeană în regiunea muntoasă a Europei Centrale și într-o bună parte a istmului Europei dintre Marea Neagră și Marea Baltică, ce a însemnat zona de semnificații economice și de încărcătură umană deosebită.

Spațiul (der Raum) și Poziția (die Lage) sunt două coordonate geopolitice care ne-au rămas de la Fr. Ratzel; a doua este mult mai importantă decât prima și este puțin studiată cu obiectivitate. Profesorul Simion Mehedinți, studiind poziția României, în ansamblul continentului european, ajunge la concluzia că țara noastră este situată la frontiera orientală a Europei peninsulare. Numeroși autori au considerat România ca fiind o țară balcanică; fără a insista prea mult pe sensul peiorativ al termenului „balcanic”, este foarte bine cunoscut că această concepție este inexactă, căci ea nu se sprijină pe o bază geografică adevărată. Ideea care se impune, ca rezultat a studiilor geografice și geopolitice, este aceea că România aparține Europei Centrale³⁶.

³⁶ Diferite elemente importante ne separă de Peninsula Balcanică: a) Dunărea, importantă frontieră fluvială; b) un relief diferit, căci munții domină în Peninsula Balcanică, iar în România câmpia, ca în Europa Centrală; c) structura geologică: cuaternarul, atât de întins la nord de Dunăre, lipsește aproape total în sud; glaciațiuni minime în Peninsula, pe când în Europa Centrală ele au fost mari; d) clima, flora și fauna suferă în Peninsula Balcanică profunde influențe mediteraneene, care dispar rapid la nord de Dunăre; e) hidrografia: cursurile de apă din Peninsula aparțin altor bazine care există în Europa Centrală; f) expansiunea germană caracteristică Europei Centrale nu s-a extins spre sud-est, ci până la Dunăre; acest fluviu marchează limita septentrională a Islamului, ai cărui martori sunt atât

În secolul al XIX-lea, o dată cu dezvoltarea celor două Principate românești din partea de Sud și de Răsărit a Carpaților, va persista aceeași tendință eternă de expansiune politică și economică. Protagonistii: Imperiul Habsburgic dinspre Apus și cel Țarist dinspre Răsărit, iar Imperiul Otoman rămânând, dinspre Sud, cu stăruința sa din trecut. *”Am rămas numai datorită unui echilibru determinat de tendința de cotropire convergentă a marilor noștri vecini. Ruperea echilibrului se arăta totdeauna printr-o amputare a teritoriului nostru național”*³⁷, conchidea geograful Mihai O. David. Putem considera marginea de răsărit a României, cuprinsă între patruleterul Cernăuți, Hotin, Reni și Cetatea Albă, ca o regiune interesantă nu numai pentru statul român, ci și din punct de vedere geopolitic. Fr. Ratzel scria referitor la istoria acestor locuri: *„Porțile continentului au fost câmpiile din sud-estul Europei. În acest șes, de când ține minte istoria, mereu un popor a împins alt popor și toate s-au îmbulzit spre apus și spre miazăzi”*³⁸. În cursul veacurilor care au urmat, de-a lungul evului mediu, Moldova și Muntenia vor reprezenta cele dintâi formații politice europene în frontul stepei, adică luau împreună rolul Daciei antice față de istmul ponto-baltic. Atunci când facem o analiză geopolitică a spațiului românesc, trebuie să avem în vedere și faptul că superioritatea geopolitică a spațiului românesc este dată, alături de presiunile de interes politic, de presiunile religioase. Prin poziția sa geografică, România se găsește în avanpostul cel mai înaintat al lumii ortodoxe, la interferența a trei religii principale: catolică și protestantă din vest și musulmană din sud-est. Catolicii și protestanții vor desfășura acțiuni persistente pentru captarea de noi prozeliți.

În cadrul echilibrului geopolitic european formațiunile politice românești au de îndeplinit o anumită funcțiune. Geograful V. Mihăilescu a denumit-o, în 1943, drept *„funcțiunea geopolitică și geostrategică a pământului și poporului carpatic românesc”* și ar avea trei componente: a) *o funcțiune militară în epocile de criză europeană-apărarea*, în teritoriile de avangardă din fața Carpaților sau dinăuntrul Cetății transilvane, în caz de ofensivă pe orice direcție; pivot de manevră, în caz de ofensivă (spre Balcani-1913, spre Europa Centrală-1919 și spre Est-1941); b) *o funcțiune pozitivă în epocile de liniște*, anume contopirea, adoptarea și împăcarea tuturor influențelor, intereselor și tendințelor divergente care se încrucișează aici; c) *funcțiunea unui spațiu critic al continentului european*. Având în vedere desfășurarea evenimentelor istorice, putem aprecia că marginea răsăriteană a pământului dacic a fost, din antichitate până azi, hotarul de răsărit al Europei și continuă să fie. Timp de trei mii de ani, poporul român, în calitatea sa de popor carpatic sau de popor mărginaș (Randvolk), a fost o strajă de

de numeroși în Balcani; g) Dunărea este o frontieră istorică: după cucerirea Daciei, romanii s-au retras dincolo de fluviu (abandonându-se teritoriul), care devine mai târziu limita Imperiului Bizantin, mai apoi a celui Otoman; afară de cucerirea Ungariei, Imperiul Otoman nu s-a întins dincolo de fluviu; h) psihologia popoarelor balcanice care este întreținută pentru realizarea unui ideal străin lor - renașterea Imperiului Bizantin - diferă fundamental de cea a românilor; i) relațiile economice ale României cu țările balcanice sunt la un nivel foarte scăzut, majoritatea exporturilor fiind dirijate spre Europa Centrală.

³⁷ Mihai D. David, *Probleme de ordin geopolitic ale locului și ale spațiului ocupate de Statul Român*, în **Considerații geopolitice asupra Statului Român**, Iași, 1939, p. 85.

³⁸ Simion Mehedinti, *Frunta României spre răsărit*, în **Revista Fundațiilor Regale**, Anul VIII, nr. 8-9, 1941, p. 255.